

NASILJA I NOSTALGIJE

18. marulićevi dani u Splitu, 21. – 27. travnja 2008.

PREMIJERE

RAZGOVORI

PROTUKRITIKA

MEĐUNARODNA

SCENA

FESTIVALI

TEMAT

PRODUKCIJA

ISTRAŽIVANJE

TEORIJA

SJEĆANJA

NOVE

KNJIGE

DRAME

U svom osamnaestom izdanju Festival hrvatske drame i autorskoga kazališta "Marulićevi dani" pružio nam je uvid u dio produkcije domaćih autora u kojoj je, nažalost, ove sezone u teatrima definitivno nedostajalo autorskog kazališta pa je onaj drugi dio naziva festivala ostao prikračen za ovaj sve zanimljiviji segment aktualne kazališne scene. Ovogodišnju selekciju činila su hrvatska kazališta sa samo jednim inozemnim gostovanjem, Dramskim teatrom iz Skoplja s predstavom Nine Mitrović *Komšiluk naglavačke*, s obzirom da je predstava *Čehov je Tolstoju rekao zbogom* Theatre Silvia Monfort iz Pariza u posljednji čas otkazana.

Iako je u konačnici slika koju su ovogodišnji Marulićevi dani ostavili iza sebe ponudila nešto više prosječnog teatra od uzbudljivog, zanimljivo je da su se uprizorenja hrvatskih autora, bez obzira je li se radilo o klasicima hrvatske dramske literature ili recentnim dramskim tekstovima, sa suvremenosti ogledala u gotovo istim smjernicama. Uz svu raznolikost estetika, tema i žanrova, gotovo ih sve povezuju dva ključna smjera: pre(bjeg) u nostalgiju i nasilje. U propitivanju etičkih dvojbi današnjeg vremena, jedna se bave našom realnošću koja je dobroano uronila u tranzicijske devijacije sa svim njezinim bolnim posljedicama i nagrizla sve društvene sfere, dok druga obrađuju globalističke teme konzumerizma, terorizma, porušenih europskih mitova na kojima počiva naša kultura.

Pitanjem je li nasilje nažalost postalo već dijelom kulture što na neki način najavljuje već Kriležin *Vučjak*, bavili su se suvremeni hrvatski autori: Nina Mitrović u svome

Žena bomba/Europa, Ivan Vidić u *Životu u sjeni banane* te u svome najeksplicitnijem obliku *Metastaze* Ive Balenovića i Borisa Svrtna. "Nasilje je posvuda oko nas", kaže slovenski filozof Slavoj Žižek u svojoj knjizi *O nasilju*, "a ipak ga nismo u stanju objasniti ili se pomiriti s njime." Njegova provokativna teza glasi da je "nasilje koje jasno vidimo (ono koje čini jasno prepoznatljiv počinitelj) zapravo proizvod skrivenog nasilja, onog koje tvori naš politički i ekonomski sustav. Vidljivo terorističko ili zločinačko nasilje često se čini kao narušavanje 'normalnog', mirnog stanja stvari." Ono što Žižek naziva "skrivenim" nasiljem zapravo stoji u pozadini našeg normalnog stanja. Svoj beskompromisni pogled autor usmjerava prema demokracijama u kojima živimo i kojima vladaju ekonomski imperativi.

U tom je smislu debitantski roman *Metastaze* Ive Balenovića, u dramatičnijem režiji Borisa Svrtna i izvedbi Satiričkog kazališta Kerempuh iz Zagreba, od svih predstava na Festivalu možda najsnažnije odjeknuo svojom snažnom porukom o alarmantnoj dijagnozi hrvatskoga društva kao metastazi u društvenome tkivu. Beskompromisno, s autorove strane bez suosjećanja za svoje likove, što je u predstavi, naprotiv, rezultiralo upravo suprotno, s puno suosjećanja za sve lokalne kvartovske heroje i anonimne luzere, Balenović i Svrtna odlučuju se ponuditi dozu dobrog humora kao jedinog preostalog mjesta u kojemu tinja još pokoji tračak nade za spas. Priča pisana zagrebačkim slengom koja nas upozorava na sve one najbolnije tranzicijske anomalije čije povijesti bolesti zapravo ne želimo ni čuti, jer se radi, naravno, o onim najgorim, najružnijim i teško izlječivim, u *Metastazama* nadilazi ok-

vire lokalnoga te postaje univerzalnom metaforom svijeta na civilizacijskome izdisaju.

Dok se *Metastaze* odlučuju brutalno i izravno obračunati s društvenim nasiljem, izvedbeno izabirući glumački kod koji podsjeća na ranu estetiku Teatra Exit (spoj jakih glumačkih energija i prezenci, kolektivna igra, mimska improvizacija koju ponekad prati i preopisno podcrtavanje u fizikalitetu, jednostavnost i izravnost u izražaju), triptih Ivane Sajko poseže za potpuno suprotnim postupcima te svjedoči o isto tako izopačenoj slici suvremenoga svijeta, problematizirajući terorizam i globalizam, pri čemu rastvara temeljne europske mitove poput onoga o Medeji i njezinoj žrtvovanoj djeci.

U tri dijela koja su režirale tri žene (Ivana Sajko, Dora Ružđak Podolski i Franka Perković) pojavljuju se tri arhetipske junakinje različiti životnih dobi – od dječe, zamračene (naslijedeonom) krivnjom koja se nadvija nad njima poput neke zlokobne sjene (Medeja koju izvode djevojčice), preko anonimne žene-bombe u jeku svoje buntovne mladosti i činu samoodrješenja kroz samoubilačke strasti

do mitske Europe, stamene, autorionične, zrele žene i majke u čijem se svjedočanstvu isprepleću ljubav, brak, politika. U svom obračunu s neuspjelim pokušajima ljubavi, prošlosti i sadašnjosti, u beznađežnom okružju obiteljskoga nasilja i rata, potiskujući vlastitu agresivnost, emitirajući nadmoć i nemoć istodobno, Sajkine junakinje pristaju na samouništenje i ponovno uspostavljanje nekih novih mitova i izgradnji vlastitih upozoravajućih spomenika. Naravno, kako to u povijesti i u velikim mitovima biva, sve na tekovinama ubijanja, destrukcije, uz neizbježan miris krvi.

U četiri potpuno različita suvremena dramska teksta autora mlađeg i srednjeg naraštaja (Sajko *Arhetip: Medeja/Žena bomba/Europa*, Štivičić *Krijesnice*, Vidić *Život u sjeni banane*, Mitrović *Komšiluk naglavačke*) i jednoj dramskoj adaptaciji (Balenović-Svrtna *Metastaze*) najviše se zrcali odnos naših dramskih autora do suvremenosti: od globalnih problema (Sajko, Štivičić) do lokalnih, koji funkcioniraju i izvan zadanih okvira svojih sredina (Mitrović, Vidić, Balenović-Svrtna).

Među njima, trilogija Ivane Sajko zauzima zasebno

Ivan Vidić, *Život u snji banane*, Gradsko kazalište Virovitica

mjesto potpuno drugačijom dramaturgijom, pretežno monološke strukture koja je česta u suvremenoj dramatici, u predstavi vrlo jakih političkih stavova autorice osobene pojavnosti u kontekstu suvremene hrvatske dramatik. Tim više što svojim tekstovima ne podliježe ukusu publike pa ni određenog broja struke, a još manje trenutnih trendova. Iako na samome festivalu nije bilo ni jedne predstave autorskoga kazališta, ZKM-ova postavka Sajkina triptiha jedini je ovogodišnji festivalski iskorak prema autorskom kazalištu. U svakom slučaju jedina predstava koja je otišla u smjeru istraživačkoga teatra i u svojoj izvedbi, bez obzira na neadekvatan prostor Doma mladeži koji je prilično raspršio središnji dio predstave, inače klaustrofobičnu i zgusnutu *Ženu-bombu*, iskoračila od ostale festivalske selekcije.

U tematiziranju različitih vrsta suvremenoga nasilja posebno bliskih prostorima bivše Jugoslavije, negdje između *Metastaza* i predstave *Arhetip: Medeja/Žena bomba/Europa*, stoje *Komšiluk naglavačke* Nine Mitrović i *Život u snji banane* Ivana Vidića. Uz finu mjeru humora i odličnu kolektivnu glumačku suigru, Nenni Delmestre je suptilnijim redateljskim pristupom odmakla izvedbu *Kom-*

šiluka naglavačke od dosadašnjega balkanskoga "štiha" prisutnijeg u prethodnim inscenacijama ovoga teksta (riječkog i zeničkog kazališta) te ga postavila u pomalo sjetne urbane ugođaje džezovskih prizvuka, što je predstavi zapravo dalo pomalo neočekivani ali ne i nezanimljiv ton. Mitrovićkin *Komšiluk* nastanjuju disfunkcionalne obitelji koje se raspadaju u nerazumijevanjima i svojim zadnjim životnim snagama bespomoćno koprcaju u moru socijalnih nepravdi te izboru nasilje kao nužan izlaz bacajući se ili bivajući bačenima kroz prozor nebodera. No i u posmrtnom svijetu u kojemu se ponovo susreću i dalje funkcioniraju isti poroci kao i na zemlji živih, odnosno preživjelih. Mitrovićka, čiji je tekst prvijenac dobitnik nekolicine nagrada, slično kao *Krijesnice* i *Metastaze*, gradi priču iz fragmenata. No daje joj vrlo neobičan zaplet, vežući sve dijelove u vrlo inventivan obrat u prostoru neba nad neboderom, zoni visokih letova i niskih padova, po kojima ovaj tekst, što je potvrdila i makedonska predstava, i dalje odiše aktualnošću, svježinom i mladalačkom drskošću.

Sa sivom svakodnevicom hrvatskih društvenih prilika (kao i bilo kojih drugih zemalja bivšega socijalističkoga bloka, odnosno potencijalnih i mogućih "banana država"

Nina Mitrović, *Komšiluk naglavačke*, Dramski teatar Skoplje

ili država čiji je život definitivno "u banani") razračunava se predstava naglašeno mračne atmosfere, *Život u snji banane* Gradskoga kazališta Virovitica. Angažirani tekst Ivana Vidića pisan je gotovo namjerno plošno i pojednostavljeno, što zapravo omogućuje još snažniju kritiku rasprodaje Hrvatske kao jedne od najboljih točki našega vremena, u kojoj se uz prešutno odobravanje roditelja nasilno prodaje i nevinost vlastite kćeri. Tekst koji se bavi mučnim posljedicama što ih tranzicija ima po društveni nukleus, obitelj, koja posrće pred navalom zatupljujuće i krajnje retardirane amerikanizacije koja sve može kupiti, redatelj Cezaris Grauzhinis iščitava u ključu začudnoga realizma, ali prava je šteta što neke dijelove često svodi na karikaturu i naivu, a manje na apсурd koji mu je očito bio ishodištem, no na kraju ostao nedokučivim ciljem.

O nasilju svjedoči i Krležin, dramaturški bitno sažet *Vučjak* u izvedbi HNK-a Varaždin i režiji Ivica Kunčevića čiji, doduše previše histeričan, intelektualac pokušava naći mir u tek naoko idiličnoj provinciji koja nasuprot surovosti gradskoga miljea ima privid idealnog mjesta. Ali umjesto utočišta, u njoj vladaju, baš kao i danas, prepoznatljive slike provincijskoga nasilja pobjesnelih generala o kojima

ovise životi nevinih ljudi, što je samo otvorenije i zbog male sredine vidljivije od onog perfidnijeg, skrivenijeg gradskog odnosno urbanog nasilja. A ono se uvijek događa ispod prozora urednoga građanskoga života gdje se ubijanje uvijek može lakše javno zapakirati pod izgovorom one slavne i tako česte rečenice iz crnih kronika o "još jednom obratnu gradske mafije" kojom završavaju *Metastaze*.

Puno suptilniju verziju prikrivenog, "mekog" nasilja donijele su *Krijesnice* Tene Štivičić u izvedbi ZKM-a iz Zagreba i režiji Janusza Kice u kojima je ono provučeno kroz vrlo zanimljiv spoj jezika i dramaturgije zvuka. *Krijesnice* kroz fragmentirane epizode slučajnih susreta ljudi u zračnoj luci te kroz kultivirani scenski govor i suptilan humor, koji je u potpunom oprečnosti sa slengom i jezikom ulice jednih *Metastaza*, tematiziraju tranzicijski prostor i vrijeme na način razumljiv i prihvatljiv i u bilo kojem europskom odnosno svjetskom kontekstu. U vizualno hiperizdajnikanoj i vrlo preciznoj predstavi smještenoj u "ničijoj zemlji" hladnih aerodromskih prostranstava, ispovijesti pogubljenih putnika u svijetu poremećenih komunikacija djeluju još krhkije. Ono malo neophodne pomoći za dobivanje osnovnih informacija nužnih u vrijeme izvanrednih aerodroms-

Olja Lozica, *Libar o'libra Marka Uvodića Splićanina*, HNK Split

kih situacija prisilnog čekanja između dva leta svodi se zapravo na informacijsko nasilje i nerazumijevanje kao osnovnu metaforu današnjega preužurbanog svijeta. S razglaša tako stalno dopiru nerazumljive automatizirane govorne obavijesti koje samo još više zbunjuju i odmažu s obzirom da se od izgovorenog zapravo čuju samo dijelovi riječi. Na kraju, kao u nekom teatru apsurdna, jedina poruka koja se opetovano ponavlja jest "hvala na suradnji", poruka koja nas na vrlo uljudan i civiliziran način unaprijed sprječava od mogućnosti bilo kakva reagiranja. Umjesto prostora iz snova iz kojega se polijće u toliko žuđeni prostor slobode, zračna luka nudi tek strogo limitiran i kontroliran prostor sa svim zakonitostima ograničenih kretanja i bezbrojnim nevidljivim granicama što nas guše svojim sterilnim materijalima pleksiglasa, neonskom rasvjetom, uz neizbježno propagandno reklamno vizualno nasilje od kojega danas gotovo više nigdje ne možemo pobjeći.

I nostalgičan bijeg u prošlost lišen je svih romantičarskih predodžbi o nevinim vremenima kao sigurnim utočiš-

tima od nepodnošljive sadašnjice. "Općenito je nostalgija jedan zgodan i neobvezan odnos prema identitetu, jer to za čim se žali više ne postoji, a s time se identificiramo", ističe esejistica, teoretičarka književnosti i pjesnikinja Dubravka Oraić-Tolić, u okviru čije teze bi se mogle razmotriti predstave Ive Vojnovića *Suton* u režiji Joška Juvančića i izvedbi Kazališta Marina Držića iz Dubrovnika, *Libar o'libra Marka Uvodića Splićanina* HNK-a Split u režiji Gorana Golovka i adaptaciji Olje Lozice i, možda na jedan drugačiji način, Držićev *Dundo Maroje* HNK-a Zagreb u režiji Ozrena Prohića.

Nostalgija skriva neki svoj specifičan odnos spram nasilja, posebno kada je riječ o kronikama propasti gradova, odnosno slikama gradova kakvi su nekada bili, poput Dubrovnika u *Sutonu* i Splita u *Libru o'libra Marka Uvodića Splićanina*. U njezinu će naručju samoubojstva počinuti posljednje dubrovačke plemkinje, rastrgane između staroga i novoga svijeta nadolazećega građanstva koje nametće neka nova pravila i zakonitosti, između poštovanja

spram obitelji koja nije u stanju prihvatiti novi poredak, nego tek oporo zaključiti svoje "tisućljeće propadanja" rečenicom iz *Sutona*: "Vladali smo tisuću godišta, vrijeme je da i umremo", žrtvujući zapravo naraštaj koji to najmanje zaslužuje. Dok identitet Grada čini pomalo učahurena reminiscencija na staro, nikad vraćeno prohujalo vrijeme, *Libar o'libra Marka Uvodića Splićanina* u suvremenijoj je potrazi za svojim "izgubljenim Mediteranom" kroz amarkordovsko prisjećanje na dijelove života običnih ljudi, nekog zaboravljenog starog Splita kojeg više nema. I jedan i drugi na scenu su doneseni problematizirajući položaj žene u prošlosti: u sjetnu patetiku obojan *Suton* te *Libar* satkan od rascjepkanog niza krokija sretnih i manje sretnih ženskih sudbina unutar patrijahalne sredine. U objema predstavama osjećaj dužnosti spram starijih bio je i ostao temeljem opstanka, dok novo lice staroga svijeta ostaje istim, bez obzira na društvene promjene koje ga mogu tek prodrmati, ali nikako ne izbaciti iz stoljetne ustaljenosti.

Potpuno drugačiji odnos spram nostalgije, gotovo kritički, ima Držićev *Dundo Maroje* HNK-a Zagreb u režiji Ozrena Prohića. Držićev mikrokozmos postavljen je u okviru obećavajućih i idiličnih 50-ih godina prošloga stoljeća. "La dolce vita" iz vizure današnjega vremena ostavlja ipak prilično gorak okus početaka prvog osmišljenog konzumerističkog nasilja koji danas živimo punim plućima i na koji gotovo ne možemo ne pristati. A on pak nemilo briše sve identitete pa nije čudo da su se u njemu na trenutak zagubili i Držićevi likovi koje je na kraju ipak pojela sama ambalaža.

Sve tri nostalgije prikazane na Marulićevim danima završavaju određenom vrstom nasilja i pritiska: *Dundo Maroje* se rasplinjuje u potrošačkom nasilju u kojemu će sve postati obična roba, prije svega ljudsko tijelo, seksualnost, ljubav, iskonzumirana uz nevine zvukove nostalgičnih melodija, *Suton* u prizivanju prohujalih vremena koje će postati bremenom za sve nove generacije, *Libar* u svojoj kartolini iz starih albuma o kojima će govoriti kao o izgubljenim, nikad prežaljenim vremenima.

U "provjeri naše realnosti" kako je ovogodišnje Marulićeve dane sažela njegova izbornica Željka Turčinović, predstave suvremenih hrvatskih autora najžešće su se razračunale s različitim oblicima nasilja kao referentnom točkom našeg moralno upitnog svijeta, dok su hrvatski klasici, nažalost, ostali negdje na pola puta k vlastitom iznalaženju dijaloga sa suvremenosti.

Ivo Balenović/Boris Svrtn, *Metastaze*, Satiričko kazalište Kerempuh ▶

